

Poticanje govora u jasličkoj odgojno - obrazovnoj skupini

Nemeth, Diana

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:049405>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-22**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

**DIANA NEMETH
DIPLOMSKI RAD**

**POTICANJE GOVORA U JASLIČKOJ
ODGOJNO-OBRAZOVNOJ SKUPINI**

Zagreb, rujan 2019.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Zagreb)**

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Diana Nemeth

TEMA DIPLOMSKOG RADA: Poticanje govora u jasličkoj odgojno-obrazovnoj skupini

MENTOR: doc. dr. sc. Jelena Vignjević

Zagreb, rujan 2019.

ZAHVALA

Ovim putem želim zahvaliti svojoj mentorici na uloženom trudu, pomoći i savjetima, strpljenju i vremenu za odgovaranje na moje brojne upite.

Zahvaljujem svojim kolegicama i kolegama koji su mi uljepšali vrijeme diplomskog studija i s kojima sam ostvarila vječna prijateljstva.

Želim zahvaliti svojoj obitelji i prijateljima koji su mi bili velika potpora i koji su vjerovali u mene, čak i kad ja nisam.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	7
2. GOVORNO-JEZIČNI RAZVOJ	10
2.1. Teorije jezičnog razvoja.....	14
2.2. Jezični razvoj u početnom periodu.....	15
2.3. Osobitosti govornog razvoja djece u dobi od jedne do dvije godine	18
2.4. Osobitosti govornog razvoja djece u dobi od dvije do tri godine	19
2.5. Povezanost razvoja govora s emocionalnim i socijalnim razvojem.....	21
3. MOGUĆNOSTI POTICANJA DJEČJEGA JEZIČNOGA RAZVOJA.....	22
3.1. Artikulacijska gimnastika	22
3.2. Jezične (govorne) igre.....	24
3.3. Malešnice	27
3.4. Bajke i slikovnice.....	28
4. POTICANJE DJEČJEG GOVORA U INSTITUCIJSKOM KONTEKSTU	30
4.1. Poticanje govora u Montessori vrtićima	30
4.2. Poticanje govora u waldorfskim vrtićima	32
5. ZAKLJUČAK.....	38
LITERATURA	40
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	42
IZJAVA O JAVNOJ OBJAVI RADA.....	Pogreška! Knjižna oznaka nije definirana.

SAŽETAK

Poznato je kako djeca svoj govor krenu usvajati i prije rođenja slušajući ga dok su još u majčinom truhu. Stoga je bitno da se djetetu pruže uvjeti za neometan razvoj govora. To se može ostvariti pružajući mu korektan govorni uzor i svakodnevnom komunikacijom s ljudima.

Govorno-jezični razvoj proces je koji karakteriziraju određeni razvojni uzorci, tj. obrasci koji se pojavljuju u određenim razdobljima. Taj proces nije jednak za svu djecu, već je individualiziran i jedinstven, no ipak je u njemu moguće izdvojiti faze koje su predvidive kod svakog zdravog djeteta. U ovom će radu biti prikazano upravo to – razvoj govora djece do treće godine.

U poticanju dječjega govora i olakšavanju korektnog izgovora glasova kod djece, od velike pomoći može biti vježbanje izgovora glasova pomoću artikulacijske gimnastike. Artikulacijsku gimnastiku čine vježbe za organe artikulacijskog sustava koje u igri djeci omogućuju da vježbaju i poboljšavaju svoj izgovor. Za razvoj govora djeci pomažu i različite jezične igre, malešnice i brojalice.

Za sveobuhvatniju sliku o mogućnostima poticanja dječjega govornoga razvoja u okviru suvremenoga institucijskoga djetinjstva, usporedit će se poticanje govora u redovitim odgojno-obrazovnim programima s programima poticanja govora u Montessori i Waldorf vrtićima te će se opisati uloga odgojitelja u tom procesu.

Ključne riječi: razvoj govora, poticanje govora u vrtiću, odgojitelj, artikulacijska gimnastika

SUMMARY

It is well known that children are encouraged to adopt their speech even before they are born, listening to it whilst they are still in their mothers womb. It is therefore essential to provide them with the conditions for unhindered speech development. This can be achieved by providing a model and everyday communication with the child.

Speaking and language development is a process characterized by certain developmental patterns, i.e. patterns that appear at certain times. This process is not the same for all children but is individualized and unique, still this can be separated into phases that are predictable for each healthy child. This paper will show children's speech development by the third year.

To encourage child speech and ease up the correct pronunciation of of vocals, is achievable through articulation gymnastics. These are exercises for the articulation system that allow kids to practice and improve their pronunciation by playing. For speech development, children are also assisted by various language games, rhymes and number games.

For a wider and broad picture of the possibilities of child speech development in the modern child institutions, speech development in the Montessori and Waldorf kindergartens will be compared and an important role for the preschool educator will be described.

Key words: speech development, nurturing speech, preschool educator, articulation gymnastics

1. UVOD

Rubinstein (1950) je rekao da je govor jezik koji koristimo u akciji, odnosno komunikaciji sa sobom ili drugima. Osnovno u riječi njezino je značenje. Dok slušamo nečiji govor naša je pažnja u najvećoj mjeri usredotočena na sadržaj onoga što nam osoba govori. Govor se razvija uz neprestanu stimulaciju govornih centara koji se nalaze u mozgu jer dijete uči govoriti slušajući druge i oponašajući ih. Zbog toga se sve više naglašava važnost govora s djecom od samog rođenja. Ukoliko kod djece ne potičemo tu govornu stimulaciju javlja se zaostajanje u govornom razvoju. Važno je napomenuti i to da razgovorom s bebom stvaramo uvjete za njezin cjelokupni razvoj (Posokhova, 2008).

Govoreći o temi govorno-jezičnog razvoja potrebno je prvo definirati glavne pojmove, a to su: govor, jezik i komunikacija. To su tri poprilično različita, ali vrlo povezana sustava te je iz tog razloga bitno da se razluče i definiraju.

Govor je psihološka aktivnost specifična za ljude koja im omogućuje da drugima putem sustava znakova i simbola prenesu svoje misli, osjećaje, stavove, znanja ili svoje potrebe. Riječi su temeljni simboli ljudskog govora, dok je funkcija tih simbola komunikacija (Starc i sur., 2004). Starc i suradnici (2004) slažu se u tvrdnji da se dijete rađa s određenim predispozicijama koje mu omogućuju da savlada govor, odnosno jezik.

Jezik je sustav sastavljen od simbola koji imaju svoje značenje te sadrže pravila koja te simbole povezuju. Nijedan govornik jezični sustav ne poznaje u potpunosti jer je on veoma složen i bogat. Ljudi se koriste samo dijelom tog sustava, a sva znanja o jeziku svih ljudi čine baš taj jezik (Hržica, Peretić, 2015).

Kao takav, jezik je dio koji obuhvaća sve dijelove dječjih iskustava, povezan je s njihovom egzistencijom te se kroz njega djeca izražavaju sebe i svoje potrebe (Apel i Masterson, 2004).

Ne smije se također zaboraviti ni na to da je jezik sustav koji ljudima omogućuje komunikaciju, razmjenu ideja i iskustva. Jedna od osnovnih aktivnosti jezičnog procesa kojom se ljudi služe jest komunikacija. Ona podrazumijeva razmjenu informacija kroz određeni sistem znakova. Komunikacija je slanje informacija drugima (ili pak samom sebi)

koristeći se jezikom. Značenje riječi komunikacija jest nešto razmijeniti, podijeliti ili učiniti zajedničkim (Čerepinko, 2012).

U djetinjstvu je za razvoj govora važna socijalna interakcija. Ta interakcija započinje u krugu roditelja, obitelji. Oni stvaraju osnovne uvjete za dječji govorno-jezični razvoj. Kasnije na važnosti dobiva djetetova interakcija s njegovim vršnjacima. Govor se smatra bitnim primjerom prirodnog učenja jer ono do svoje četvrte godine može savladati materinski jezik bez potrebe za direktnim poučavanjem. Sve što je potrebno jest poticajno okruženje i okolina koja će ga poticati i omogućavati mu da uči na sebi prihvatljiv način – okolina koja će pratiti njegove mogućnosti, želje i potrebe jer dijete će samo stvarati i razvijati svoj govor (Miljak, 2009).

Dijete je od rođenja spremno za perceptivne podražaje i aktivnosti. Miljak to potkrepljuje istraživanjem koje su još 1971. godine proveli Rosenbloom i Arenson (Miljak, 1987) prema kojem dijete već u trećem tjednu života povezuje auditivne i vizualne podražaje (majčin glas s majčinim likom). Kada se auditivni podražaj premjesti, a vizualni ostaje, kod djeteta se javlja veliko uzbuđenje. Kad se vizualni i auditivni podražaj vrate na početni položaj, uzbuđenje se kod djeteta smanji. Važno je napomenuti da dijete sve te perceptivne podražaje prima integrirano, ne odvojeno.

Radi bližeg upoznavanja s jezično-govornim razvojem, potrebno je definirati i podsustave koji čine govor, a to su: fonologija, semantika, gramatika (nju čine sintaksa i morfologija) te pragmatika (Berk, 2015). **Fonologija** podrazumijeva pravila koja su bitna za upravljanje strukturom i redoslijedom glasova u govoru. **Semantika** je vezana uz rječnik, odnosno značenja koja imaju određene riječi. **Gramatika** se sastoji od sintakse koja određuje redoslijed riječi u rečenici i morfologije koja se bavi oblicima riječi (npr. lice, rod, padež, vrijeme....). **Pragmatika** podrazumijeva način jezične upotrebe u komunikaciji. Ta četiri podsustava usko su povezana i ovisna jedan o drugome. Ovladavanje jednim podsustavom olakšava ovladavanje drugima.

Za razvoj govora kod djece, točnije sintakse, semantike, vokabulara i pragmatike, potreban je razvoj spoznaje te komunikacijske interakcije s odraslima, ali i s djetetovim vršnjacima. Također se naglašava važnost okoline u kojoj dijete odrasta i živi te interakcije koju ono ima s njome. Razgovarajući od najranije dobi dijete polako počinje razumijevati značenje riječi, ali i govor općenito. Dijete eksperimentira kreirajući svoje znanje na sebi

svojestven način. Na odraslima je da odgovaraju na djetetove potrebe i da ga ne forsiraju na nešto što nije u djetetovim mogućnostima jer time kočimo njegov govorno-jezični razvoj te umanjujemo njegov interes za riječima. U radu ćemo se upoznati sa raznim poticajima za dječji govorno-jezični razvoj, a to su artikulacijska gimnastika, jezične igre, malešnice te bajke i slikovnice. To su poticaji koje bi trebali svakodnevno koristiti kako bi kod djece poticali njegovu želju za riječima.

U nastavku rada detaljnije će biti prikazan tijek dječjega jezičnoga razvoja te mogućnosti poticanja toga razvoja koje stoje na raspolaganju odgojiteljima – onima koji bodre dječju razvoj u institucijskom odgoju i obrazovanju, kao i onima koji djecu potiču na komunikaciju u obiteljskom okruženju.

2. GOVORNO-JEZIČNI RAZVOJ

Govorno-jezični razvoj smatra se procesom baš kao i socijalni, emocionalni te spoznajni razvoj. To nadalje znači da su za taj proces specifični određeni razvojni obrasci koji se javljaju u pojedinim razdobljima. Taj proces karakteriziraju i posebna individualna obilježja koja znače da kod djece nije uvijek isti tijek ili brzina usvajanja jezika (Kuvač Kraljević, 2015).

Bez govora nema čovjeka, odnosno čitav razvoj djeteta ovisi o tome koliko je dijete savladalo jezik (Matić, 1977). Govorno-jezični razvoj djeteta najizraženiji je u prve tri godine djeteta (Šego, 2009). Brojni su čimbenici koji utječu na to: urođene vještine i sposobnosti, djetetova zainteresiranost za govor, okolina koja dijete okružuje (druga djeca i odrasli), djetetov slušni i govorni aparat, različiti mediji... Djetetov jezično-komunikacijski razvoj kreće već u majčinom trbuhu, ono reagira na majčin govor i reagira pokretom. Sljedeća djetetova komunikacija je kada se rodi – plač (Šego, 2009). Miljak (1987) potvrđuje kako govorni razvoj ne započinje u trenutku kada dijete prvi puta progovori već onda kada započinje njegov spoznajni i socijalni razvoj te tvrdi da se govorno-jezični razvoj ne može promatrati izolirano već u sklopu cjelokupnog dječjeg razvoja.

Jezik djeteta treba oblikovati tako da se djecu ne prisiljava na ponavljanje naših riječi ili rečenica. Oblikovanje jezika podrazumijeva razgovor s djetetom, opisivanje radnji djeteta pazeći pritom da se ne ispravlja na način da mu se ponavlja i tjera da ponavlja ispravno (Apel i Masterson, 2004). Da bi se kod djeteta razvio govor vrlo je bitan mentalni razvoj djeteta, a to podrazumijeva inteligenciju, maštu, kreativnost, pamćenje, rasuđivanje i dr. Osobinama dobrog govora smatraju se (Matić, 1977):

1. Osmišljenost (mora postojati dobra misao)
2. Svrshodnost (postojanje cilja bez kojeg nema dobrog govora)
3. Pravilnost govora (ne postoje greške u govoru ili neki poremećaj organske ili funkcionalne prirode)
4. Živost izražavanja (intonacija, geste)
5. Glasnoća i upravljanje intenzitetom govorenja (podrazumijeva akustički intenzitet glasa izazvan mišićnom napetošću artikulacijskih organa)

6. Fluentnost govora (usklađivanje brzine govora i brzine mišljenja, jasnoće prezentiranja, dobre diktije, značenje rečenica, intonacija, asocijacija misli te verbalizacija u kojoj nema poštapalica itd.)

U svojoj knjizi Miljak (1987) spominje pojam biološkog ogledala. Time podrazumijeva interakciju djeteta i majke koji ona uspostavlja s djetetom od rođenja praćenjem i imitiranjem djetetovih pokreta (geste i vokalne pokušaje komuniciranja). Na taj se način pojačava veza između djeteta i majke, a kod djeteta se povećava interes za komunikacijom. Dijete pokušava imitirati majku, ali prvo mora shvatiti značenje njenih pokreta, odnosno akcije koju izvodi majka. Time se među njima uspostavlja neverbalna komunikacija. Majka postavlja predmete u okruženje djeteta kako bi ih dijete dohvatilo te time njegove akcije prelaze iz nenamjernih u namjerne, a te se akcije kasnije usavršavaju i dijete postaje samostalnije u tim svojim intencijama. Sve to majka verbalno potkrepljuje i zadržava interes djeteta za verbalnom komunikacijom. Indirektna ili direktna komunikacija majke s djetetom potiče dijete da svoju akciju, odnosno iskustvo pretvori u verbalni kod, tj. da glasovno interpretira radnju.

Međudjelovanje djeteta s njegovom okolinom omogućuje da oni jezični iskaz usvoje zajedno s njihovom funkcijom dok roditelji svoj govor i jezik moraju prilagoditi kako bi se djetetu omogućilo što lakše usvajanje novih izraza i obrazaca (Maričić i sur., 2012).

Govor je primjer prirodnog učenja djeteta i vrlo je važno poticajno okruženje djeteta. Da li će dijete biti voljno komunicirati, kvaliteti njegova komuniciranja te bogatstvu rječnika kojim će se ono koristiti ovisi o njegovu okruženju i o osobama s kojima je dijete svakodnevno u kontaktu i koje će s njime komunicirati (Miljak, 1987).

Upotreba gesta u razgovoru s djecom također ima veliki utjecaj na razvoj djetetovih jezičnih sposobnosti. Njih koristimo kako bi potkrijepili svoje verbalne iskaze. Kod djeteta se već u prvoj godini života postavljaju temelji za razvoj jezika i govora. Iz tog je razloga bitno da se s djecom razgovara i da im se govori, npr. da govorno opisujemo sve što se s njima radi: hranjenje, oblačenje, prematanje itd., a djeca da slušaju govor. Dijete prati i uči riječi koje čuje i povezuje ih s radnjama, odnosno usvaja te riječi.

Kao što smo već spomenuli, vrlo je važna uloga roditelja u razvoju dječjeg govora. Majčin se govor razlikuje od govora okoline - njen govor je prilagođen djetetu: koriste se kraće rečenice, postavljaju se pitanja, ponavljaju se rečenice Kako će dijete napredovati na komunikacijskom i jezičnom razvoju, ovisi o odnosu majke i djeteta, u odnosu u kojem je

dijete aktivni sudionik razgovora, a majka je ta koja stvara uvjete da dijete usvaja jezične i komunikacijske obrasce. Djetetov jezični napredak uvelike ovisi o odgovaranju majke, odnosno roditelja ili skrbnika na djetetove jezične potrebe. To nazivamo roditeljskom odgovornošću. Roditeljska odgovornost je koncept od više dimenzija koji se sastoji od više različitih aktivnosti u koje su uključeni roditelji, a smatraju se odgovorom na aktivnosti koje su inicirala djeca. Tu odgovornost možemo uočiti i kod prilagođavanja jezika djetetovu stupnju razvoja. Najviše se očituje u razdoblju neposredno prije nego dijete progovori te nakon što dijete progovori. Dijete bez roditelja zaostaje u govornom, ali i mentalnom razvoju (takvu djecu defektolozi nazivaju odgojno zapuštenom djecom). Na dječji govorni razvoj negativno utječu i previsoki zahtjevi roditelja, nerealna očekivanja od roditelja, strogost i drugi čimbenici (Maričić i sur., 2012). Jezične aktivnosti koje su prisutne od najranije dobi pozitivno utječu na jezični razvoj, ali ako dijete nema prilike slušati govor roditelja i drugih osoba u blizini teže će vladati vještinom čitanja (Šego, 2009).

Razvoj govora dijeli se na **receptivni** i **ekspresivni** govor. Razvoj ekspresivnoga, a isto tako i receptivnoga govora i jezika, povezan je s kognitivnim razvojem određene dobi djeteta, ali i s njegovim emocionalnim razvojem. Ekspresivni se govor odnosi na sposobnost govornog izražavanja, kodiranje poruka u govoru ili proizvodnju jezika što podrazumijeva da oblikovanje vokabulara od jednostavnih dvočlanih izraza ka složenijima, a ujedno i ispravnoj gramatici. Receptivni govor podrazumijeva sposobnost za razumijevanje jezično strukturiranih poruka. To dalje znači sposobnost da dijete razumije pojedine riječi, rečenice, a u starijoj dobi i upute.¹ Apel i Masterson (2004) tvrde da djeca koja koriste receptivni govor u svom govoru preferiraju imenice i koriste različite glasovne kombinacije koje kasnije utječu na njihove prve riječi. Koristeći taj stil govora djeca koriste stvarne riječi i u manjoj količini koriste žargon. Djeca koja će koristiti ekspresivni govor izostavljaju imenice i vole interakciju s drugima. Njihov je rječnik širok, imaju puno toga za reći i nemaju strpljenja čekati da osoba odgovori već prekidaju i preuzimaju ulogu govornika (ne poštuju pravila komunikacijskog procesa). Djeca koja koriste ovaj stil govora koriste imenice, ali u puno manjoj mjeri nego djeca koja koriste receptivni govor – više koriste druge vrste riječi.

¹ Prema podacima s mrežnih stranica LOGOS, dostupno na:

<http://www.centar-logos.hr/jezik-i-govor-u-cemu-je-razlika/>

Tablica 1. Razvojni period od 1. do 2. godine²

Receptivni (slušanje i razumijevanje)	govor	Ekspresivni (glasanje i govorno izražavanje)	govor
Zna pokazati neke dijelove tijela. Sluša i razumije jednostavna pitanja i upute („Donesi medu“, „Gdje je mama?“, Poljubi bebu!“). Sluša kratke priče i voli pjesmice. Pokazuje slike u knjizi kada ih se imenuje.		Rječnik se proširuje („svaki dan po jedna nova riječ“). Koristi upitne riječi („Što to?“, „Gdje zeko?“, „Ide pa-pa?“). Koristi rečenice od dvije riječi („još skakati“, „neće vode“, „tatin auto“). Koristi se različitim suglasnicima na početku riječi.	

Znakovi upozorenja da nešto nije u redu:

Dijete ne razumije jednostavne verbalne zapovijedi („donesi bebu“).

Dijete ne pokazuje interes za govor i govorno izražavanje.

Dijete ne pokušava oponašati govor odraslih.

Koristi samo neverbalnu komunikaciju i pokazivanje predmeta, bez korištenja riječi.

Tablica 2. Razvojni period od 2. do 3. godine

Receptivni (slušanje i razumijevanje)	govor	Ekspresivni (glasanje i govorno izražavanje)	govor
Razumije razlike u značenju suprotnih pojmova (veliko-malo, gore-dole, idi-stani, noć-dan, ima-nema). Sluša i izvodi dvije molbe zaredom (uzmi bebu i stavi je u krevet).		Imenuje većinu stvari (ima riječ za gotovo sve oko sebe). U spontanom govoru koristi 2-3 rečenice kako bi postavljalo pitanja i komentiralo stvari oko sebe.	

² Prema podacima s mrežnih stranica Dječjeg vrtića „Dugo Selo“, dostupno na:

<https://www.dugoselo.dvds.hr/kutak-za-roditelje/pedagoginja-savjetuje/95-program-poticanja-govora-jezika-i-izrazavanja>

	<p>Imenuje predmete koje želi dobiti (traži željeno govorom).</p> <p>Okolina razumije djetetov govor (uključujući slušatelje koji ne poznaju dijete).</p>
--	---

Znakovi upozorenja da nešto nije u redu:

Ne reagira tj. ne izvodi dvočlane zapovijedi.

Ne povezuje dvije riječi.

Djetetov govor je nerazumljiv i roditeljima.

Dijete ne razvija simboličku igru.

2.1. Teorije jezičnog razvoja

U ovom dijelu upoznati ćemo se s teorijama jezičnog razvoja: biheviorističkog pristupa, nativističkog pristupa i interakcionističkog pristupa te s tijekom dječjega jezičnoga razvoja.

Bihevioristički pristup temelji se na uvjerenju da se jezik savladava operantnim uvjetovanjem. Teorija je to koju je iznio B. F. Skinner. To je mehanizam učenja koji se temelji na pozitivnim i negativnim potkrepljenjima. To znači da kada dijete izgovori neku riječ, prati reakciju roditelja te kada dobije osmijeh, pljesak ili neko drugo pozitivno potkrepljenje, ono to ponavlja, a u slučaju da dobije negativnu reakciju roditelja, takvo se ponašanje gasi. Mnogi istraživači ne zagovaraju ovaj pristup iz razloga što za takvu vrstu učenja treba uložiti puno vremena, puno primjera koja djeca moraju kopirati (ponavljati) i potkrepljivanja te se smatra da se tom teorijom jezični razvoj djece rane dobi ne može objasniti (Berk, 2015).

Nativistički pristup temelji se na teoriji koju je iznio Noam Chomsky. Chomsky vjeruje da su djeca rođena s urođenom sposobnošću za govorom. Tvrdi kako određene strukture govora moraju biti postojeći dio djetetova uma. Chomsky vjeruje da svako dijete ima *sredstvo za usvajanje jezika* ili LAD koji kodira glavna načela jezika i njegove gramatičke strukture u djetetov mozak. Djeca tek tada uče novi vokabular i primjenjuju sintaktičke strukture iz LAD-

a na formiranje rečenica. Chomsky ističe da dijete nije moglo naučiti jezik samim imitiranjem jer je jezik koji se govori oko njih vrlo nepravilan – govor odrasle osobe često je razbijen, a ponekad čak i negramatičan. Chomskyjeva teorija se odnosi na sve jezike jer svi sadrže imenice i glagole, suglasnike i samoglasnike te se čini da su djeca programirana za stjecanje gramatike. LAD u sebi sadrži univerzalnu gramatiku (Berk, 2015). Svaki je jezik iznimno složen, često sa suptilnim razlikama kojih ni izvorni govornici nisu svjesni. Međutim, sva djeca, bez obzira na njihove intelektualne sposobnosti, tečno govore materinski jezik u roku od pet ili šest godina.

Interakcionistički pristup podijeljen je između ove dvije teorije. Temelji se na shvaćanju kako su za razvoj govora djece potrebne određene predispozicije s kojima se dijete rađa, a isto tako i okolina koja dijete okružuje. Iz tog se razloga ovaj pristup dijeli na dvije teorije, a to su teorija obrade informacija i socijalno-interakcionistička teorija (Berk, 2015). Teorija obrade informacija podrazumijeva postojanje neuralnih mreža koja sadrže pravila koja mogu dovesti do pogreške. To dovodi do postupnog prepoznavanja jezičnih obrazaca koje mogu uvidjeti kod odraslih osoba. Dio zagovornika smatra kako se određena shvaćanja ne mogu generalizirati na usvajanje govora u socijalnom kontekstu, dok drugi dio smatra kako je za usvajanje govora potreban i socijalni kontekst i iskustvo, odnosno interakcija s drugima. Socijalno-interakcionistička teorija naglašava da u svakom ljudskom biću postoji velika želja za komunikacijom, tj. želja da razumije druge i da drugi razumiju njega te dovodi do toga da dijete otkriva svojstva i mogućnosti jezika. Zagovornici ove teorije smatraju kako su bitne socijalne vještine djeteta i njegovo iskustvo komuniciranja.

2.2. Jezični razvoj u početnom periodu

Jezični razvoj djeteta započinje još prije njegova rođenja, što znači da se dijete suočava s govorom već u prijerodnom razdoblju. Prvi dijalog, kako ga naziva Tomatis (Kovačević, 1996) događa se dok je dijete još u majčinoj utrobi. Unatoč različitim zvučnim podražajima koji dopiru do djeteta ono čuje i prepoznaje majčin glas. Na taj način dijete usvaja i poprima govorne osobine svoje majke. Prema istraživanjima provedenima od strane Mehlera i sur. (1988) uočeno je kako djeca kad se rode rađe slušaju jezik kojim im je majka pričala što dovodi do zaključka kako djeca već kao fetusi mogu pamtit (Kovačević, 1996).

Predverbalno je razdoblje iznimno bitno za stvaranje uvjeta za razvoj dječjega govora i jezika. Prva dva mjeseca dijete kriče, plače – koristi se fiziološkim zvukovima. Ta se faza naziva *faza kričanja*. Ono tim glasanjem izražava ugodu ili neugodu. Majka nauči prepoznavati dječji krik i smatra se kako time započinje emocionalna komunikacija između majke i djeteta, a ona je najvažnija jer je bitna i za razvoj govora i za djetetov cjelokupni razvoj. Slijedi *faza gukanja* koje je uglavnom povezanom s djetetovim osjećajem ugone. Roditelji odgovaraju na djetetovo glasanje gukanjem i čekaju odgovor djeteta pa se već tada razvija svijest o tijeku komunikacije, odnosno pravilima komunikacijskog procesa. U dobi od šest mjeseci započinje *faza slogovanja*. To je faza u kojoj dijete osluškuje i oponaša zvukove iz okoline. S oko devet mjeseci djeca sve više oponašaju zvukove svoga materinskog jezika koje su artikulirani pa ih roditelji i ostale osobe iz djetetove okoline nerijetko povezuju s prvim riječima.

Tablica 1. donosi grafički prikaz razvoja govora djece od rođenja do tri godina (Apel i Masterson,, 2004). Autori navode kako ne napreduju sva djeca jednakim tempom i da je tablicom prikazan prosjek u kojem djeca ovladavaju određenim govorno-jezičnim vještinama. U prvim mjesecima djetetova života posebnu pozornost posvećuju vještinama slušanja te naglašavaju važnost razgovaranja s djecom od samog rođenja jer ono na taj način uči. Tek sa svoja tri do četiri mjeseca počinje stvarati samoglasnike, a nakon toga se javlja gugutanje koje vode do interakcije djeteta s njegovom okolinom. Nakon navršenih šest mjeseci javlja se gugutanje te se javljaju suglasnici i samoglasnici u nizu - dijete eksperimentira sa svojim glasom (Apel i Masterson, 2004).

Djeca imaju različita pravila u govoru od pravila govora odraslih osoba, a to pokazuje dječja holofrostična upotreba jezika. To znači da djeca holofrazu, odnosno iskaz od jedne riječi, koriste kako bi imenovali više pojmova, i ne samo da bi ih imenovali već i da bi naglasili svoj odnos prema tim pojmovima. Dječji se leksički razvoj ne određuje samo općenitim usvajanjem novih riječi – to je proces koji zahtjeva da se riječi u kategorijama povezuju, a ujedno da se i te kategorije međusobno povezuju. Djeca uče, usvajaju i pohranjuju velik broj novih riječi, što dugoročno traje, ali se s vremenom intenzitet usvajanja smanjuje (Vrsaljko, Pelko, 2009).

Djetetu od tri do šest mjeseci potrebno je osigurati uvjete za razvoj govora na način da mu se govori tzv. maminskim jezikom koji podrazumijeva kratke rečenice, pauze u govoru,

naglašenu intonaciju, pažljiv i jasan izgovor. Iako dijete ne zna značenje onoga što mu se govori, ono se polako privikava na govor i uči osnove svoga materinskog jezika. Već u dobi od pet mjeseci dijete znade razlikovati variranja među tonovima koji su visoke frekvencije pa je stoga već u dobi od šest mjeseci njegova osjetljivost za visoke frekvencije (tonove) kao i u odrasle osobe. Dok se dijete glasa, ono taj svoj glas sluša ali i prima podražaje svojih govornih organa. Tako upoznaje kako se formiraju pojedini glasovi te stječe kontrolu nad njima. U toj dobi važno je sve radnje koje se rade s djetetom pratiti govorom te sve više uključivati pjesme i malešnice u dječje aktivnosti.

U dobi od šest do dvanaest mjeseci dijete prati govor odraslih osoba te ih pokušava oponašati brbljajući. Djetetu je potrebno nuditi što više inicijative u komunikaciji i interakcije s osobama bliskim djetetu kako bi moglo slušati govor i glas te uočavati mimiku i usvajati artikulacijske pokrete. Sve radnje koje se rade s djetetom treba imenovati, treba imenovati pokrete koje se izvodi s djetetom kako bi dijete kasnije samostalno moglo izvoditi pokrete na temelju riječi. U razgovoru s djecom potrebno je koristiti kratke i jasne rečenice, paziti na intonaciju, ponavljati riječi i rečenice kako bi ih dijete polako usvojilo i shvatilo njihovo značenje, a zatim proširivati sadržaj tih rečenica. Starc i sur. (2004) navode kako je od samog djetetovog rođenja potrebno koristiti slikovnice u radu s djecom te pjevanje pjesmica, brojalica, malešnica i sl.

Tablica 3. Prikaz razvoja govora djece do 3. godine (prema Apel i Masterson, 2004, str. 6)

GOVOR	
Rođenje do 3 mjeseca	<p>Stvara zvukove zadovoljstva (guguće).</p> <p>Plače različito kada ima različite potrebe.</p> <p>Smiješi se kada nekoga vidi.</p>
4-6 mjeseci	<p>Brblja zvukove koje sve više nalikuju glasovima govora, s mnogo raznih glasova, uključujući p, b i m.</p>

	<p>Vokalno pokazuje ushićenje i razočarenje.</p> <p>Stvara zvukove grgljanja kada je ostavljeno samo ili kada se netko igra s djetetom.</p>
7 mjeseci do 1 godine	<p>Brljanje ima dugačke i kratke skupine glasova.</p> <p>Služi se govornim ili ne-plačućim glasovima da privuče i zadrži pozornost.</p> <p>Oponaša razne glasove govora.</p> <p>Ima 1 ili 2 riječi iako ih možda ne izgovara posve jasno.</p>
1-2 godine	<p>Svakog mjeseca izgovara sve više riječi.</p> <p>Postavlja pitanja sa 1-2 riječi.</p> <p>Spaja 2 riječi zajedno.</p> <p>Upotrebljava razne suglasnike na početku riječi.</p>
2-3 godine	<p>Ima riječ za gotovo sve.</p> <p>Upotrebljava 2-3 riječi da priča i traži stvari.</p> <p>Naviknuti slušatelji ga uglavnom uvijek razumiju.</p> <p>Često traži ili privlači pozornost prema predmetima, imenujući ih.</p>

2.3. Osobitosti govornog razvoja djece u dobi od jedne do dvije godine

Pri korištenju jasnih i kratkih rečenica s djecom, ponavljanju, imenovanju te praćenju svih radnji riječima, dijete u dobi od jedne do dvije postaje vrlo radoznalo i počinje istraživati svoje mogućnosti. To mu omogućuje stjecanje novih iskustava što utječe na razvoj njegovih motoričkih sposobnosti. Do kraja prve godine dijete već opaža ritam govora, ponavlja riječi

koje mu se izgovaraju, oponaša glasanje životinja ili zvuk vozila, razumije jednostavne molbe, kao npr. *pokaži, daj*, zna prepoznati dijelove tijela...

Do druge godine dijete već može pravilno artikulirati samoglasnike te poneki suglasnik. Djeca najprije artikuliraju okluzive (b, p, d, t, k, g), prijelazni glas j, nazale (m, n) i sonant (v) (Starc i sur., 2004).

U dobi od dvanaest mjeseci djeca razumiju velik broj riječi, dok ih izgovaraju samo nekoliko i to su uglavnom imenice koje označuju nešto ili nekoga bliskog djetetu. Jedna riječ može za dijete imati i šire značenje te je stoga vrlo važno stvoriti dobro emocionalno ozračje kako bi se te djetetove poruke shvatile.

S osamnaest mjeseci djetetov se rječnik širi te se ono koristi s pet do pedeset riječi. To se razdoblje naziva *eksplozija imenovanja*. U djetetovu se govoru pojavljuje eholalija, odnosno ponavljanje određenih riječi koje dijete voli ponavljati. Dijete zahtijeva jesti i piti riječima te zna pravilno odgovoriti na pitanja čije je to, tko je to i slično.

S navršene dvije godine dijete se koristi i glagolima uz imenice iz okoline, može imenovati dijelove tijela, rabiti negaciju, *da* i *ne* te opisne pridjeve. O sebi dijete govori u trećem licu te se zove imenom, a zna poslušati dvije molbe koje imaju svoj redoslijed kao npr. *Digni auto i spremi ga na policu*.

2.4. Osobitosti govornog razvoja djece u dobi od dvije do tri godine

U dobi od dvije do tri godine dječji se rječnik širi i bogati novim riječima. Iako prepoznaju nešto kao novo, djeca će i dalje to nazivati riječima koje poznaju, pa tako npr. za životinje kojima ne zna nazive daje nazive koje zna, a pojavljuje se i stvaranje novih riječi pa tako za kišobran mogu reći *kišopad* (Starc i sur., 2004).

S dvije godine dijete počinje razlikovati sebe od drugih te se pravilno koristi osobnim i posvojnim zamjenicama, glagolskim vremenima, pridjevima te se sve pravilnije koristi izrazima u rodu, broju i padežu. U deklinaciji imenica još ne razumije gramatičke promjene, pa će tako reći: *nogi, ruki*.

Trogodišnjaci imaju razumljiv govor i već mogu ulaziti u jednostavne konverzacije s drugima. U mogućnosti su prepričati događaje, razgovaraju sami sa sobom u igri, znaju otpjevati pjesmice, imenuje poznate predmete, sposobni su glumiti kroz igru oponašajući ljude ili životinje. U ovoj dobi djeca traže objašnjenja za određene stvari pa se sve češće pojavljuje pitanje *zašto?* Nadalje, djeca te dobi prepoznaju svoj spol i identificiraju se s njime te ga povezuju sa svojim imenom (javlja se zanimanje za tijelo i funkciju određenih dijelova).

Tablica 4. Prekretnice u razvoju dječjega govora (prema Starc i sur. 2004, str. 64)

Dob	Glasovni (fonološki)	Govorno/rječnički	Gramatički	Komunikacijski (pragmatički)	Znanje o govoru (metalingvistički)
0-6 mj	Prepoznavanje glasovnih nizova koji pripadaju istom glasovnom području (jeziku)			Uspostavlja se zajedništvo interesa djeteta i odraslog; uspostavlja se naizmjeničnost	Ne postoji
2 mj.		Počinje gukanje		gukanja,	
6 mj.	Reagira na glasovne nizove koji pripadaju istom glasovnom području (jeziku)	Jasno preferiranje zvučnih obrazaca jezika djetetove okoline; počinje slogovanje	Razvija se osjetljivost za prirodnu rečeničnu cjelinu	slogovanja i govora (sad ti, sad ja); poboljšava se naizmjeničnost	
9 mj.	Gukanje i slogovanje oponašaju zvukovne kombinacije iz djetetove okoline	Slogovanje se širi na sve veći broj slogovnih kombinacija; u istim se situacijama pojavljuju isti obrasci slogovanja; pojavljuju se preverbalne geste			
12 – 18 mj.	Intonacija slogovanja oponaša intonaciju okoline; pojednostavnjenje zvukovnih kombinacija rad boljeg izgovora	Pojavljuje se prva riječ; prve riječi su imenice; slijedi opis radnje i stanja	Telegrafski izgovor (riječ ili dvije riječi-rečenica); započinje prihvaćanje gramatičkih pravila	Prisutno zadržavanje na „temi“ komunikacije; prisutna naizmjeničnost	

18mj. do 2 g.		Pojavljaju se izvedenice (smećit, daljit); pojavljaju se metafore (prema konkretnim svojstvima: oblak-jastuk); nagli porast broja riječi	Započinje uporaba gramatičkih morfema)širenje rječnika na temelju korijena riječi)		
---------------------	--	--	---	--	--

2.5. Povezanost razvoja govora s emocionalnim i socijalnim razvojem

Govor djeteta blisko je povezan s njegovim emocionalnim i socijalnim razvojem. Vrlo je bitna uloga socijalnih interakcija djeteta, ne samo s njegovim roditeljima i odraslima već i s drugom djecom. One utječu na njegov emocionalni razvoj, potiču ga da uči, da razvija maštu, istražuje te je time ujedno vrlo značajna za razvoj govora.

Socijalna interakcija ima svoju ulogu već u ranom djetetovom razvoju jer što dijete više komunicira i surađuje s drugom djecom i odraslima iz okoline toliko bolje usvaja govor. Obitelj i prijatelji kao socijalna sredina djeteta imaju jednaku važnost za djetetov govor (Matić, 1977). Osim što je presudna za djetetov emocionalni razvoj i njegovu sigurnost, socijalna interakcija motivira dijete na učenje, čini ga znatizeljnim i stoga je značajna i za razvoj jezika.

Matić (1977) smatra da je socijalni razvoj djeteta vrlo bitan za razvoj dječjeg govora jer što dijete više komunicira i surađuje s drugom djecom i odraslima iz okoline toliko bolje usvaja govor. Spomenuti autor tvrdi da čimbenici koji usporavaju ili koče djetetov govor da to čine i sa socijalnim razvojem, a to vrijedi i obrnuto. Obitelj i prijatelji kao socijalna sredina djeteta imaju jednaku važnost u utjecaju na djetetov govor.

I emocionalni razvoj djeteta bitan je za stjecanje osobina govora, bile one dobre ili loše, a to se postiže kad dijete prvo sluša govor roditelja, a zatim govor svojih prijatelja. To se odnosi na topao i njegujući odnos s majkom i ugodna atmosfera s prijateljima. Kritiziranje i ispravljanje djetetova govora mora biti pažljivo i nenametljivo jer su djetetovi osjećaji i govor vrlo povezani.

3. MOGUĆNOSTI POTICANJA DJEČJEGA JEZIČNOGA RAZVOJA

Kao što smo već naveli, dječji je govorni razvoj najintenzivniji do treće godine djetetova života. Iz tog ga je razloga bitno poticati jer govorom mi izražavamo svoje želje, potrebe, misli, stavove, osjećaje... Djeca će jezik usvojiti utoliko brže i lakše ukoliko im osiguramo različite poticaje koje ćemo koristiti u igri s njima. U daljnjem tekstu navesti ćemo neke od takvih poticaja, a to su: artikulacijska gimnastika, jezične igre, malešnice te bajke i slikovnice. Svako dijete raste i razvija se prema svom vlastitom tempu i zato je važno da se dijete ne prisiljava ili požuruje, već je potrebno pratiti dječji interes i mogućnosti te se voditi time. Dijete bi se u svakom trenutku trebalo aktivno uključiti u svaki od tih govorno-jezičnih poticaja kako ne bi bili samo pasivni promatrači jer samo aktivnim sudjelovanjem pobuđujemo njihov interes, želju, maštu...

3.1. Artikulacijska gimnastika

Razvoj dječjega govora uvelike olakšava artikulacijska gimnastika. Pojam artikulacijska gimnastika podrazumijeva vježbe kojima se djetetu pokušava pomoću da usavrši organe za izgovor (nepce, usne, mišići lica, jezik). Sizova (2010) je artikulacijsku gimnastiku definirala kao vrstu gimnastike za dijelove lica i organe u usnoj šupljini koji su potrebni za govor, tj. za izgovaranje određenih glasova. Što se ranije krene s tim vježbama prije će djeca početi govoriti, time će ona brže i lakše naučiti čitati, pisati, razgovarati o pročitanome, prepričavati događaje/priče itd.

Za provođenje ovih vježbi potrebno je poznavati određena pravila³ :

- Vježbe provoditi dva do tri puta dnevno.
- Vježbe ne smiju trajati više od deset minuta.
- Ukoliko dijete nije raspoloženo ili je bolesno, vježbe treba odgoditi.
- Vježbe započeti s jednostavnima k složenijima.
- Treba pohvaliti dijete i pozitivnim primjerima ga poticati na nove vježbe.

³ Prema podacima s mrežne stranice uawildoleft.ru dostupno na:

<https://uawildoleft.ru/pitanja/2963-artikulacijska-gimnastika-kako-vje%C5%BEbati-kod-ku%C4%87e.html>

- Izvođenje vježbi trebalo bi raditi ispred ogledala kako bi dijete moglo pratiti micanje usana, jezik, facijalne pokrete...

Neke od vježbi za osnovne pokrete i položaje artikulacijskih organa su sljedeće: ⁴

Zadržavanje usana u položaju *osmijeh* ili *ograda* tako da su zubi vidljivi

Istezanje usana u položaj *surla*

Naizmjenično prva i druga vježba

Mirno otvaranje i zatvaranje usta, usne su u položaju osmijeha

Jezik širok kao *palačinka*

Jezik uzak kao *iglica*

Naizmjenično širok-uzak jezik

Dignuti vrh jezika iza gornjih zuba i držati nekoliko sekundi – jezik kao *jedrilica*

Naizmjenično jezik gore-dolje

Naizmjenično jezik lijevo-desno- jezik kao *sat* (brada miruje)

Oblizati gornje zube s unutarnje strane (brada miruje) – jezik kao *četkica za zube*

Naizmjenično uvlačenje jezika u dubinu usne šupljine i približavanje donjim prednjim zubima – jezik kao *most*

U svojoj knjizi *Šest koraka u razvoju govora* Sizova (2010) nudi primjere za vježbanje artikulacijske gimnastike nakon odrađene teme, odnosno bajke. Tako na primjeru bajke *Djed i repa* nudi aktivnosti s karticama. Zadatak djeteta je da na temelju prikazane kartice odradi određeni pokret organom artikulacijskog aparata (npr. djed – napuhati obraze, unuka – razvući usne u osmijeh, miš – podići gornju usnu...). Te se vježbe ponavljaju pet puta, a potom se djetetu pokazuju po dva lika iz bajke te se na temelju njih odrađuje pokrete (pr. Unuka – miš: *osmijeh* i *podići gornju usnu*).

Logopedika slikovnica o muhi Fefe autorice marte Galewski-Kustra (2018) pomaže djeci u izgovaranju glasova na zabavan način. Uz opisane zgode muhe Fefe stoje zadaci te uz njih definirani ciljevi tih vježbi. (Primjer za djecu: „Prebrojite koliko imam zuba. A sada prebrojite svoje. Roditelji će vam pokazati kako to napraviti.“ Za roditelje: „Vježbamo usne i jezik. Najprije se sami sebi osmjehnemo, razvučemo usne i pokažemo zube. Zatim prebrojimo

⁴ Prema podacima s mrežnih stranica Dječjeg vrtića Fiolica, dostupno na:
http://www.djecjivrticfjolica.hr/images/stories/strucni_suradnici/vesele_vjezbe_za_pokretljivost_jezika.pdf)

svoje zube, ali uz pomoć jezika: široko otvaramo usta, jezikom dodirujemo gornje zube i pokušavamo ih prebrojiti. Isto ponavljamo i s donjim zubima.“)

3.2. Jezične (govorne) igre

Poznato je da je igra jedna od temeljnih ljudskih aktivnosti. Stručnjaci iz područja jezično-govornoga razvoja smatraju kako izravno poučavanje djece rezultira njihovom pasivnošću te je pokazatelj slabije interakcije s drugima (Šego, 2009). Iz tog je razloga učenje najbolje pretvoriti u igru gdje će djeca učiti na zabavan način. Da bi djeca usvojila određenu pjesmicu ili brojalicu treba je svakodnevno ponavljati više puta. Dijete je ponosno kada je nauči napamet jer ga znanje toga čini jačim i sigurnijim. One brojalice koje potiču sva djetetova osjetila prava su igra za djetetov mozak jer se time podražuje čitav djetetov živčani sustav (Stocklin-Meier, 2011).

Upravo je jezik ono što čovjeka razlikuje od svih drugih živih bića te kako je povezan sa svim ljudskim aktivnostima, možemo zaključiti kako se razvojem jezika utječe i na druga područja ljudskih sposobnosti. Osnovna zadaća jezika ne ispunjava se samo sporazumijevanjem već jezik ispunjava život i simbolički zbog uske veze mišljenja i govora. Moramo spomenuti kako je igra najprirodniji način učenja djeteta pa se zbog toga u području ranoga i predškolskoga odgoja nude razne jezične igre i naglašava se da je igra prirodna aktivnost djeteta, a kad se poveže s jezikom (kao sredstvom komunikacije), nastaje proces učenja i savladavanje različitih uloga (kako jezičnih tako i društvenih) te se razvija individualnost i kreativnost djece (Peti-Stantić i Velički, 2008).

Igre u kojima se koriste ruke omogućuju djeci da razvijaju svoju maštu i kreativnost jer ruke mogu predstavljati sve što je potrebno u tom trenutku (auto, kuća, balon...).

Peti-Stantić i Velički (2008) u svojoj knjizi *Jezične igre za velike i male* navode brojne primjere jezičnih igara uz koje su zapisani jezični ciljevi, spoznajni/odgojni ciljevi te dobna skupina.

Herljević i Posokhova (2007) navode govorno-ritmičke igre za djecu do tri godine koje utječu na razvoj govora, a s druge strane vrlo su bitne za razvoj slušne i prostorne percepcije, stvaranje osjećaja za ritam i tempo, upoznavanje svojih mogućnosti, vježbe glasanja i

izgovaranja... Za izvođenje tih igara potrebna je ugodno okruženje što pozitivno utječe na dječji emocionalni razvoj. Autorice navode razne nazive za pjesmice: hopsalice, cupkalice, ljuljalice, pljeskalice, gegalice, a njihov naziv ovisi o tome što će se s djecom raditi prilikom izvođenja tih pjesmica. Te su igre korisne kao vježbe kojima se potiče govor, ali i razvoj mikromotorike.

Klasifikaciju vrsta igara za poticanje dječjega govorno-jezičnog razvoja donosi Šego (2009):

- Igre kojima se potiče i razvija djetetova sposobnost slušanja;
- Igre koje potiču i razvijaju djetetove govorne sposobnosti;
- Igre koje potiču djetetovu vještinu čitanja;
- Igre koje potiču djetetovu vještinu pisanja.

Ovdje ćemo se usmjeriti samo na one igre koje su značajne za djecu jasličke odgojno-obrazovne skupine, a to su igre za razvoj sposobnosti slušanja i igre koje potiču razvoj djetetova govora.

Igre kojima se potiče i razvija djetetova sposobnost slušanja

Kao što je već spomenuto, djetetova se sposobnost slušanja razvija već u majčinom trbuhu. Djetetu treba stvoriti poticajnu okolinu koja podrazumijeva stjecanje iskustva koje je popraćeno govorom (npr. u šetnji imenovati pticu, drvo...). Poticajne igre za razvoj pažnje i vještine slušanja (prema Šego 2009) jesu:

Igre prstima kao na primjer dodirivanje svakog od deset prstiju uz govor:

Ovaj ide u lov.

Ovaj nosi pušku.

Ovaj jede krušku.

Ovaj kaže: *Daj i meni!*

Ovaj kaže: *Ne dam tebi!*

Igre zvečkom koje se izvode uz pjevanje, npr.

Zvec, zvec, tres, tres,

I-A-I-A-O

Zvec, zvec, tres, tres,

I-A-I-A-O

Kada se primijeti da dijete gleda u zvečku lagano je se pomiče u različitim smjerovima i prati se prati li dijete zvečku pogledom.

Snimanje zvuka

Roditelj ili druga odrasla osoba može snimiti djetetov govor, odnosno brbljanje. Ta se snimka pusti djetetu i prati se njegova reakcija. Ukoliko dijete pozitivno reagira na snimku, pokuša se isto i s drugim zvukovima iz prirode i slično.

Gdje je zvuk?

Igračkom ili na drugi način može se provjeravati čuje li dijete i zna li odrediti izvor zvuka. Ukoliko dijete okrene glavu prema izvoru zvuka treba ga pohvaliti.

Zvukovi posuda

Dijete treba izlagati različitim zvukovima: lupanju kuhačom po posudi, gužvanju papira, oponašanju zvukove iz prirode...

Igre uz pljeskanje

Primjer takve igre je *Kad si sretan*. Takve igre kod djece razvijaju osjećaj za ritam te se razvija spretnost u rukama.

Igre koje potiču i razvijaju djetetove govorne sposobnosti

U obiteljima gdje se puno razgovara s djetetom i pjeva od najranije dobi veće su mogućnosti da dijete progovori prije treće godine, dok u obiteljima gdje se malo razgovara s djecom postoji mogućnost da dijete ima problema sa svladavanjem govora. Dijete je spremno za svoju prvu riječ u prvoj godini života. Lakše usvajanje riječi omogućuje poticajna okolina kojoj su na raspolaganju brojne igre, pjevanje djetetu omiljenih pjesmica, čitanje slikovnica, imenovanje sličica i slično.

3.3. Malešnice

Malešnice su jedan od najstarijih oblika književnosti za djecu koje su nastajale u narodu – roditelji su ih stvarali u igri sa svojom djecom. To su prvi umjetnički tekstovi s kojima s dijete susreće u svom djetinjstvu. Bitna značajka malešnica je da djeca aktivno sudjeluju u stvaranju takvog oblika pjesmica, ali i u smišljanju pokreta za njih. Glavna podjela malešnica je na: razbrajalice, uspavanke, cupkalice, zagonetke, nabrajalice, tepalice, molitvice, hincalice, pitalice, bajalice, brojalice, rugalice, nagomilavalice, pjesme za igru, pjesme za kolo, zamišljalice, oponašalice, dodirivalice i izmišljalice (Crnković, 1998).

Velički i Katarinčić (2011) naglašavaju važnost malešnica te ističu njihove sljedeće aspekte:

- **Emocionalni aspekt** (malešnice pozitivno utječu na djecu, djeca im se vesele i traže da im se ponavljaju. Iz tog razloga osmišljavaju se pedagoški ciljevi te metodički postupci.)
- **Motorički aspekt** (autorice navode mnoge malešnice u kojima se koriste prsti, ruke ili neki drugi oblik pokreta te time pomaže pri usvajanju predčitalačkih ili predpisalačkih vještina.)
- **Senzorički aspekt** (određene malešnice ili igre prstima omogućuju korištenje različitih osjetila djeteta. Naime, različitim malešnicama potiče se koordinacija ruku, ali i koordinacija oko – ruka.)
- **Kognitivni aspekt** (djeca prate i pamte pjesmice, redosljed radnji, uzroka i posljedica. Dijete sluša stihove koje ono kroz iskustvo mora proživjeti. Frobel je posebno isticao ovaj aspekt malešnica.)
- **Neuropsihološki aspekt** (malešnice zahtijevaju koordinaciju osobe koja izvodi igru prstima. Potrebno je usklađivati lijevu i desnu ruku, poticati pokrete dominantne, ali i nedominantne ruke, potiče se lateralizacija i koordinacija lijeve i desne strane mozga tako što se prelazi središnja linija na tijelu, odnosno lijeva ruka prelazi na desnu stranu i obratno.)
- **Jezični aspekt** (u igri malešnicama potrebno je paziti na intonaciju glasa, na ritam kojim govorimo, tempo kojim izgovaramo malešnice, pauze koje koristimo u malešnici. Djeca izgovarajući malešnice koriste različite modulacije svog glasa, pa tako pričaju tiho-glasno, pamte redosljed riječi u malešnicama koji je važan kasnije u analizi i sintezi riječi, djeca proširuju svoj rječnik itd.)

3.4. Bajke i slikovnice

Osim malešnica i jezičnih igara, bitnu ulogu u razvoju dječjega govora imaju bajke i slikovnice. Prema Sizova (2010), važnu ulogu u razvoju dječjega govora imaju bajke. Djeci najmlađe dobi treba ponuditi bajke i priče koje su ritmične, koje sadrže riječi koje se rimuju i likove koje krasi smiješni epiteti. To kod djece pobuđuje interes za riječi. Spomenuta autorica piše da odrasle osobe kada prepričavaju bajku mogu u nju ubaciti određene zadatke koji su povezani s tom bajkom te na je taj način dovesti na višu razinu učenja. Zadaci u bajkama pomažu djetetovu razvoju govora, njegove pažnje i mišljenja jer djeca su voljnija raditi na zadacima koji su povezani s bajkama. Iako prve bajke sadrže jednostavan tekst, osoba je može prilagoditi djetetovim govornim mogućnostima, pa se tako npr. umjesto imenovanja životinja može oponašati njihovo glasanje. Kada dijete prvi put čuje neku riječ može odmah prepoznati njeno značenje prema kontekstu te time bogati svoj rječnik.

Bajka mora biti zabavna i interesantna djetetu da zadrži njegovu pažnju, ali da mu oplemeni život mora utjecati na djetetovu maštu. To znači da mora omogućiti djetetu da razvija svoj um i osjećaje, da je prilagođena njegovim razvojnim mogućnostima i da omogućuje djetetu da nađe rješenja za probleme i brige koje ga muče (Bettelheim, 2000).

Slikovnica je prva djetetova knjiga i vrlo je značajna za djetetov razvoj motorike jer dijete knjigu otvara, lista i hvata, ali i za senzomotoriku jer se opažaju oblici, razlike i sličnosti, veličina.... Slikovnica ima važnu zadaću poticanja dječjeg razvoja, vježbanja artikulacije glasova, razvoja pojmova i bogaćenja rječnika, razvoja rečenice, razvoja djetetove mašte i kreativnosti, razgovora, opisivanja, pričanja, moralnog odgoja, vježbanja pamćenja, razvoja mišljenja i drugo (Matić, 1977).

Osim što utječu na razvoj govora, bajke utječu i na djetetov moralni razvoj (rasuđivanje, poticanje mašte, razlikovanje dobra i zla...). Podjela ljudi na dobre i loše, zgodne i ružne, stare i mlade itd. uvodi neki red u kaos života te iz tog razloga djeca vole bajke jer im omogućuju da daju smisao svijetu i da stvore strukturu. Ta polariziranost likova, kako je Velički (2014) naziva, nalazi se i u čovjeku. Za pobjedu nad zlom u većini je slučajeva potrebno zajedništvo, sloga, ljubav i strpljenje. Sretan završetak u bajkama djeci omogućuje

da se ohrabre, da se lakše nose sa svojim emocijama i da im odrastanje bude lakše jer bajke djecu umiruju i utječu na formiranje djeteta kao osobe te iz tog razloga postoje samo zli i dobri likovi – između nema (Bettelheim, 2000).

Djeci su priče i bajke potrebne da upoznaju svijet koji ih okružuje, a ujedno da upoznaju i sami sebe. Priče i bajke utječu na djetetovu osobnost i na njegov cjelokupni razvoj (Velički, 2014). Osim na vanjski razvoj djeteta bajka uvelike utječe i na njegov unutarnji rast i razvoj. Bajka taj djetetov razvoj podržava, ohrabruje i potiče (Bettelheim, 2000).

Ono što bajka djetetu pruža jest doživljaj. Već prve rečenice kod djeteta potiču stvaranje slika (Velički, 2014). Doživljaj djeci omogućuje da se dovede u stanje dubljeg razmišljanja. Pripovjedač mora znati na koji način dijete doživljava priče i bajke. Za najmlađu djecu to su uglavnom uspavanke, malešnice, kratke priče koje se rimuju i graniče s pjevušenjem (Bettelheim, 2000).

Prema Velički (2014) osim načina pripovijedanja bitno je i vizualno okruženje (uređenje prostora), slušno okruženje (poželjni su instrumenti ili lagana glazba), ali i mirisi i okusi koji su dio tog okruženja (suho lišće, cvijeće, kolač, eterična ulja..). Djeci treba omogućiti da koriste sva svoja osjetila, a na nama je da im pripremimo tako poticajno okruženje gdje će oni s užitkom pristupiti i razvijati se.

4. POTICANJE DJEČJEG GOVORA U INSTITUCIJSKOM KONTEKSTU

U nastavku rada usporediti ćemo razlike i sličnosti u institucijskom kontekstu Montessori pedagogije i Waldorf pedagogije te ćemo se osvrnuti na ulogu odgajatelja u govorno-jezičnom razvoju djeteta.

4.1. Poticanje govora u Montessori vrtićima

Montessori pedagogiju utemeljila je Maria Montessori. Središte njezina izučavanja bilo je dijete, a kao cilj je postavila razvijanje svih djetetovih potencijala koji će oblikovati odraslu neovisnu osobu. Montessori pedagogija temelji se na promatranju učenja djece te stvaranju okoline koja će omogućiti samostalno djelovanje djeteta. Predškolsko razdoblje Maria Montessori podijelila je na razdoblje od rođenja pa do treće godine i na razdoblje od tri do šest godina. Za potrebe ovog rada osvrnut ćemo se na razdoblje do treće godine djetetova života. To razdoblje ona naziva razdobljem prilagođavanja jer se dijete od rođenja prilagođava novoj okolini koja ga okružuje. To je doba kada je djetetov um „upijajući um“, a to znači da djetetov um upija sve doživljaje i osjetilna iskustva. Sposobnosti i doživljaji koje djeca usvoje tijekom prvih mjeseci važni su za daljnji razvoj dječje samoregulacije ponašanja, a to podrazumijeva usvajanje komunikacije s drugima, ali i govora općenito (Philipps, 1999).

Prema Mariji Montessori važno je u odgoju (Philipps, 1999, str. 37):

- pomoći djetetu u snalaženju u prostoru i vremenu
- omogućiti mu da doživi pravilnosti i red, da ih samo stvara i održava
- dati mu priliku da istražuje i ispituje stvarnost
- pustiti ga da govori i sluša druge
- dati mu da rukuje predmetima
- pustiti ga da radi
- tražiti od njega da misli
- omogućiti mu da ponavlja dok god želi
- potaknuti ga da bude precizno
- dati mu priliku da se usavrši.

Svoje potencijale djeca ostvaruju samo ako im se omogući sloboda da biraju što žele u svojoj okolini koja je podređena njihovim mogućnostima i razvojnim potrebama (Philipps, 1999). U području dječjeg razvoja govora potrebno je ispunjavati uvjete koji će djecu poticati na istraživanje i učenje, a to znači stvaranje prostornih centara u odgojno-obrazovnoj ustanovi, koji će biti zasićeni materijalima za poticanje dječjega govora. Također je važno da odrasli u komunikaciji s djecom koriste ispravan govor kao i ponašanje.

Montessori grupe formiraju se na način da se spajaju djeca što različitiije dobi. Time se postiže da starija djeca pomažu mlađoj i utvrđuju svoje stečeno znanje, a mlađa uče od starije djece i vole se uključivati u njihove aktivnosti. U takvim se grupama odgojitelji moraju dodatno pripremiti i truditi te odgovoriti na potrebe djece. Ključnu ulogu razvoja djeteta ima pripremljena okolina. To podrazumijeva da pribor koji se nalazi u sobi i u centru djecu vodi od lakše aktivnosti ka težoj, a ujedno ih privlači i zove u aktivnost. Maria Montessori razvila je poseban pribor za djecu koji je izrađen od prirodnog materijala. Kriteriji pribora jesu sljedeći: dostupnost, poticanje aktivne djetetove djelatnosti, primjerenost potrebama i sposobnostima djeteta i mogućnost uočavanja pogreške u radu (Philipps, 1999). Taj je pribor podijeljen na područja rada, odnosno vježbi:

- pribor za vježbe praktičnog života,
- pribor za poticanje osjetilnih sposobnosti,
- pribor za poticanje govora,
- pribor za vježbe matematike,
- pribor za kozmički odgoj.

U sobi se nalazi pribor za poticanje govora koji dijete potiče da ga imenuje te razgovara o njemu. Aktivnosti započinju određenim slikama koje obogaćuju djetetov rječnik, a usmjerene su na ono što dijete okružuje, odnosno ono što se pojavljuje u njegovoj okolini i s čime se dijete susreće. Aktivnostima prethodi određena brojalica, knjiga, slikovnica, pjesmica koja se otpjevava ili prikazuje tijekom okupljanja ili prema interesu djeteta.

Primjer materijala koji djeci pomaže u ovladavanju jezikom i govorom jesu slova koja se nalaze na različitim vrstama papira (glatki i grubi) koje dijete dodiruje vrhovima prstiju. Maria Montessori to naziva *pamćenjem mišića* (Seitz, Hallwachs, 1996). Tim se putem djeca pripremaju i za pisanje.

Pomozi mi da to sam učinim načelo je na kojem se temelji Montessori pedagogija, a djetetu omogućuje da uči vlastitim tempom te ga to vodi do samoučenja. Jezik i govor razvijaju se spontano, a odgojitelj je asistent tom procesu. U jasličkim Montessori skupinama nema klasičnog pribora za jezik jer se prema Montessori pedagogiji smatra kako dijete tada još nije u razvojnoj fazi da bi učilo slova ili čitalo. Do te će faze vrlo brzo i lako doći, a zatim je i savladati ako je faza posebne osjetljivosti za kretanje bila uspješna. Time se u Montessori pedagogiji naglašava povezanost razvoja grube motorike i razvoja kretanja s razvojem jezičnih sposobnosti kod djeteta. Centar za govor u mozgu izravno je povezan s dijelom živčanog sustava odgovornim za kretanje, a razvija se prije centra za govor iz razloga što se dijete prije nauči kretati nego govoriti. Djeca prilikom interakcije sa okolinom razvijaju svoj mozak – oni uče. Dok ti podražaji dopiru do djece neuroni stvaraju komunikacijske obrasce koji postaju put za komunikaciju s vanjskim svijetom. Veze među neuronima zahtijevaju kretanje kako bi se moglo omogućiti misaona obrada – „kretanje postaje bitan element jezika, a povezani misaoni obrasci prenose se u područja vokalizacije motoričkog korteksta i bazalnog ganglija limbičkog sustava kako bi misao oblikovali prvo u govorne riječi, a kasnije i u pisane“ (Hannaford, 2007, str. 104). Izravnim komuniciranjem s djecom omogućujemo da oni razviju sposobnost razlikovanja tona i ritma u govoru, a time i sposobnost da oblikuju usvojene riječi. Spomenuta autorica naglašava važnost dodira koji je usko povezan s njihovim kognitivnim razvojem. Naime, dodir potiče aktivnost u dijelu mozga koji je odgovoran za pamćenje i učenje.

Odgojitelj je osoba koja mora biti tiha i pasivna kako bi se razvijao djetetov duh, ali i dobar i angažiran (Seitz, Hallwachs, 1996). Djeca žele biti samostalna, žele pokušati i učiti na svojim greškama.

4.2. Poticanje govora u waldorfskim vrtićima

„Dječji vrtić i roditeljski dom su vrt, djeca u njemu cvijeće, a mi roditelji i odgojitelji, vrtlari koji njeguju i čuvaju biljke. Za to je potrebna strpljivost, blagost, ljubav. Čovjek je jedino ondje slobodan gdje radi iz ljubavi, što je osnovni smisao waldorfske pedagogije.“

Rudolf Steiner

Utemeljitelj waldorfske pedagogije je Rudolf Steiner. Ta se pedagogija temelji na antropozofiji (znanosti o čovjekovoj tročlanosti: tijelu, duši i duhu). Steiner je na jednom svom predavanju rekao da se duhovni dijelovi čovjeka obavijaju tjelesnim dijelovima te time napuštaju stanje prije rođenja. Uloga odgojitelja je da ta dva dijela uskladi i da osluškuje prirodu djeteta.

Steiner život čovjeka dijeli na sedmogodišnja razdoblja i razdoblje koje slijedi nakon toga, a na njega utječu ta sedmogodišnja razdoblja (Seitz, Hallwachs, 1996). Prvo razdoblje je rođenje. Dijete smatra bićem koje oponaša i upija sve iz svoje okoline. Drugo razdoblje povezuje s izmjenom zubi. To razdoblje povezuje s odgojiteljem koje djetetu usađuje određeni ritam i navike koje će mu omogućiti da postaje samostalno i da razvija svoju snagu. Treće sedmogodišnje razdoblje povezano je s pubertetom djece, a rođenjem vlastitog *ja* počinje četvrto sedmogodišnje razdoblje.

Prvo sedmogodišnje razdoblje je razdoblje u kojem dijete treba osjetilna iskustva jer ono je *osjetilno biće*. Iz tog razloga Steiner osjetila dijeli na vanjska (ja-osjetilo, osjetilo za razmišljanje, osjetilo za riječi, osjetilo sluha), vanjsko-unutarnja osjetila (osjetilo za toplinu, osjetilo vida te osjetila okusa i mirisa) i unutarnja osjetila (osjetilo za ravnotežu, osjetilo kretanja, osjetilo života i osjetilo opipa). Cilj je da se sva ta osjetila uključe jer u suprotnom dolazi do kržljanja onih koja se ne upotrebljavaju. Rudolf Steiner htio je da se obrazuju *glava, srce, ruka* jednako. Zbog toga waldorfska pedagogija nema razdvojenu teoriju i praksu već sve što dijete uči je cjelovit doživljaj. Smatra se da mladi ljudi moraju učiti i naučiti živjeti, što dalje znači da moraju uskladiti se sa sobom, ali i svemirom (Seitz, Hallwachs, 1996).

Kako bi se uključila sva djetetova osjetila, potrebno je organizirati djetetovu okolinu sa što više različitih materijala koji će ih poticati. U vrtiću dijete svoja osjetila uključuje putem grupnih igara, igrara u kojima se koriste različiti instrumenti, slobodnih igara djece, igara u krugu, radom u vrtu, pjevanjem, igranje lutkama i sl. Djeca trebaju prirodne materijale, a sve neprirodne, tj. umjetne treba maknuti. To vrijedi i za igračke. Prirodni materijali omogućuju djeci da upoznaju svoj vanjski svijet. Oblici koji su djeci ponuđeni moraju biti jednostavni i s prirodnim površinama jer dječja duša mora imati prostora za slobodno oblikovanje (Seitz, Hallwachs, 1996). Steiner smatra kako se razvoj djece odvija u tri bitne etape, a to su hodanje, govor i mišljenje.

U waldorfskom vrtiću odgojno-obrazovni rad ima svoj godišnji ritam. Ne postoji određeni plan i program rada već se sadržaj obrađuje prema godišnjim dobima i prema događanjima. Započinje se proslavom žetve na koju djeca donose plodove i zahvaljuju se na tim plodovima raznim pjesmicama i aktivnostima. Slave se i dječji rođendani koji su djeci posebice važni jer taj dan imaju krunu na glavi u svi zajedno slave rođendan tog djeteta. Osim godišnjeg ritma postoji i dnevni ritam. Svaki dan u tjednu odrađuje određenu djelatnost (crtanje temperama, izrada nakita...). Ujutro je vrijeme za slobodnu igru koja traje dok ne dođu sva djeca, a zatim slijedi pospremanje i okupljanje u jutarnji krug. Naglašava se važnost samoodgoja odgojitelja, pa odgojitelji prolaze određene meditacijske i spoznajno-teorijske vježbe koje je ponudio sam Steiner. Tim putem odgojitelj upoznaje sebe, svoj temperament i postaje bliži s djecom, a djeca ga počinju smatrati *prirodnim autoritetom* (Seitz, Hallwachs, 1996).

Razvoj govora djeteta prema waldorfskoj pedagogiji kreće od rođenja u obiteljskom okruženju kroz pričanje priča, pjevanje, recitacije, rimu itd. Kao što je vrlo važno da djeca pužu prije nego prohodaju, bitno je i da se djeca ne forsiraju na čitanje i pisanje prije nego sami budu spremni za to. Stoga u waldorfskim programima odgojitelji pripremaju bogato okruženje koje će omogućiti iskustva govora, gdje su njihova osjetila njegovana i gdje se mogu igrati i slobodno kretati. Na taj se način ostvaruje ljubav prema jeziku. Jezična iskustva koja djeca dobivaju od odraslih osoba koje ih okružuju stvaraju temelje za njihov govorno-jezični razvoj. Svakodnevno se djeca okupljaju, a odgojitelj im priča priču koja se najčešće ponavlja i do dva tjedna te stoga odgojitelj nauči pričati priču srcem jer samo tako karakter i slika mogu zaživjeti u odgojitelju. Djeca se mogu susresti s frazama i izrazima koje ne čuju svakodnevno te na taj način obogaćuju svoje jezične vještine (Nguyen, 2012⁵).

⁵ Prema podacima s mrežne stranice Michaelmount.co.za dostupno na:

https://www.michaelmount.co.za/living-language-literacy-development-in-waldorf-early-childhood-education/?fbclid=IwAR2fUkk9HCjjWz9sGpxaN-uB2JVM7u_aJUp86NPtcQQmDaySdQNTQLE4EHg

4.3. Uloga odgojitelja u razvoju djetetova govora

Dijete jezik usvaja u uvjetima u kojima mu je omogućeno da sluša, promatra, oponaša i govori. To je najvažniji zadatak odgoja u predškolskom razdoblju jer djeca moraju usvojiti materinski jezik (to podrazumijeva govorenje i razumijevanje) kojim se postavlja kamen temeljac za učenje, stjecanje iskustva vanjskog svijeta, komuniciranja s drugima u okolini te odnosa koji će dijete imati sa svijetom. Često pričanje priča i bajki stvara jezični osjećaj kod djeteta. Pričanje priča i bajki važno je za stvaranje slikovnog govora. Slikovni govor je govor koji od djece zahtjeva kreativnost, a omogućuje djeci (pa čak i odraslima) da uđu u čudesan svijet bajke (Velički, 2014).

Da bi dijete moglo razvijati svoju komunikaciju u vrtićkom okruženju potrebno je ostvariti određene uvjete, ali je potrebno i postojanje određene komunikacije među odgojiteljima i djecom. Za postojanje te komunikacije potrebno je ostvariti socioemocionalnu vezu između djeteta i odgojitelja, ponašanje treba prilagoditi djetetu, važno je da u aktivnostima zajedno sudjeluju, komunikacijske situacije djetetu trebaju biti poznate (situacije iz djetetova svakodnevnog života) (Miljak, 1987). Za pravilan razvoj artikulacije glasova, odgojitelj mora znati kako se i gdje usvajaju određeni glasovi koji imaju karakteristične specifičnosti izgovora, mora biti upoznat s redoslijedom usvajanja određenih glasova karakterističnima za pojedinu dob, moraju znati koji utjecaj odgojitelji i roditelji imaju na dijete, kakve se sve greške artikulacije mogu pojaviti, moraju biti upoznati s pojedinim vježbama za artikulaciju glasova (artikulacijska gimnastika) te u radu koristiti jezične igre i književno-umjetničke tekstove. Veliku ulogu i važnost imaju pitanja u razgovoru odgojitelja s djecom te navodi moguće oblike pitanja: direktna, sugestivna, alternativna, pitanja zagonetke, razvojna, aperceptivna (pitanja koja iziskuju od djece da iznesu svoja iskustva, doživljaje), dopunska i kaverzna tj. namjerno pogrešna pitanja (njih nije poželjno postavljati djeci). Pitanja su jedan od načina na koji se može utvrditi stupanj djetetova jezičnog razvoja te na temelju toga raditi na bogaćenju rječnika i razvijanju govora generalno (Matić, 1977).

Navode se sljedeće zadaće odgojitelja, ali i ostalih odraslih osoba u djetetovoj okolini (Velički, Peti-Stantić, 2008):

- Djeca trebaju dobre govorne uzore
- Djeca trebaju *prostor za govor*

- Djeca trebaju kvalitetne sadržaje
- Djeca trebaju mjesta tišine
- Djeca trebaju našu pozornost i strpljivo slušanje.

Vrlo je bitno i poticajno okruženje koje utječe na sve aspekte djetetova razvoja, pa tako i govor. *Prostor za govor* omogućuje djeci rad u malim skupinama ili paru, omogućuje da razgovaraju međusobno ili pred cijelom grupom. Da bi se to ostvarilo potrebno je sobu obogatiti brojnim jezičnim poticajima koji će im omogućiti da pričaju, ali i da slušaju jer djeca govor ne uče samo govoreći ga, već i slušajući (Velički, 2009). U vrtiću je potrebno stvoriti okruženje u kojem će se dijete osjećati sretno, u kojem će se osjećati prihvaćeno, da može izreći što želi, a da zbog toga ne bude ismijano ili neshvaćeno. Potrebno je omogućiti djeci prilike u kojima će oni moći neometano surađivati i komunicirati, razmjenjivati iskustva i učiti jedni od drugih.

Da bi odgojitelj uspješno komunicirao s djetetom odgojiteljev govor mora sadržavati određene karakteristike. Prije svega, njegov govor mora biti usmjeren prema djetetu pri čemu se misli na verbalno opisivanje situacija i aktivnosti. Govor mora biti prilagođen djetetovim interesima, ali isto tako i njegovom stupnju govornog razvoja, kao i njegovom razvoju općenito. Miljak (1987) ističe kako je važno djetetu pružiti povratnu informaciju jer će u suprotnome dijete zaostajati u govornome razvoju ili njegov govor neće biti dovoljno razvijen. Odgojitelj mora dijete poticati na govor na način da od njega traži povratni verbalni odgovor koji mora pravilno dekodirati. Dijete treba poticati da odgovore proširuje verbalno i neverbalno. Najvažnije je da se dijete potiče na komunikaciju o temama za koje ono pokazuje interes te o aktivnostima koje obavlja u određenom trenutku. S djecom treba razgovarati o različitim temama (teme koje potiču dječji interes, a ne teme koje im nisu zanimljive), treba im postavljati pitanja, poticati ih na razmišljanje te strpljivo čekati na dječji odgovor i pažljivo odgovarati na njihova pitanja. Dječji interes, znanje i odgovore dopunjuju i proširuju koristeći različite izvore, ali na način da su djetetovi partneri u otkrivanju, a ne njihovi učitelji (Šego, 2009). Odgojitelj potiče djecu na jezični razvoj, potiče ih i na druženje i suradnju s drugima.

Uloga odgojitelja u organizaciji i poticanju zajedničke igre djece vrlo je bitna jer se na taj način potiče aktivno sudjelovanje djece, verbalno i neverbalno komuniciranje među djecom i razvijaju se njihove jezične sposobnosti. Važno je poticati suradničko učenje djece jer interakcija s drugom djecom uvelike utječe na kognitivni razvoj. Za to se i uvelike zalagao

i Piaget koji je tvrdio da su interakcije s drugom djecom puno vrijednije od interakcija koje djeca imaju s odraslim osobama (Berk, 2015). S time se slagao i Vigotsky koji je naglašavao važnost bogate poticajne okoline i kompetentnih vršnjaka.

Za dječji je jezični razvoj vrlo važna i igra pretvaranja. I Piaget i Vigotsky isticali su da igra pretvaranja uvelike pomaže ukupnom razvoju djece. Igra pretvaranja omogućuje djeci da odigraju određene situacije iz svakodnevnog života. Kod mlađe djece predmet koji koriste za igru pretvaranja mora biti predmet iz stvarnog života, dok nakon druge godine mogu koristiti predmete koji mogu predstavljati drugi predmet. Iako Piaget smatra kako se ona javlja u drugoj godini života, Vigotsky podržava mišljenje da se ono javlja i ranije te da to ovisi o poticajnoj okolini djeteta i da djeca nauče djelovati u skladu sa svojim idejama, a ne da samo reagiraju na podražaje koji dolaze iz okoline (Berk, 2015). Djeca do druge godine života igru pretvaranja usmjeravaju na sebe, dok se kasnije usmjerava i na druge ljude pa tako npr. hrane lutku. Piaget je smatrao kako igra pretvaranja doprinosi i razvoju emocija jer dijete može svoje pozitivne i negativne emocije proživjeti kroz igru.

Bitno je da odgajatelj stvara okruženje koje će omogućiti djetetu da aktivno konstruira svoje znanje, nadograđuje postojeće, razvija svoje teorije... Boravak djece u odgojno – obrazovnim prostorima djeci mora omogućiti da se osjećaju kao doma i da živeći u njemu uče i surađuju s drugima.

„...praksa (govorenja) prethodi teorijskom znanju (o jeziku) kao što i razumijevanje govora prethodi aktivnom govornom izražavanju. Što je praksa (govorenja) bogatija, raznovrsnija i zahtjevnija to će dijete stjecati prirodnim putem sve više znanja, a da toga nije svjesno, niti mu to predstavljalo neke teškoće“ (Miljak, 2009, str. 20). Ona djeca koja su u ranoj dobi imala izrazito razvijen govor imaju veće šanse da će i kasnije imati vrlo kvalitetan i razvijen govor.

5. ZAKLJUČAK

Da bi razvoj dječjeg govora bio moguć dijete je potrebno svakodnevno izložiti govoru i komunikaciji. Razvoj dječjeg govora najintenzivniji je do treće godine, a započinje i prije nego li se dijete rodi, već u majčinom trbuhu. Iz tog je razloga bitno već tada započeti komunikaciju s djetetom. Dijete govor usvaja slušajući ga stoga je važan način na koji ćemo komunicirati s njime jer roditelji su djetetovi prvi govorni modeli i imaju najveći utjecaj na djetetov govorno-jezični razvoj – ono jezik usvaja slušajući ga i usvajajući. To je njegovo prirodno okruženje te iz tog razloga ima vrlo važnu ulogu u dječjem govorno-jezičnom razvoju. Komunikacija nam omogućuje da izrazimo svoje misli, želje, stavove, potrebe i dr. stoga je važno slušati što nam dijete želi ili pokušava reći. Da bi dijete usvojilo govor, osim dobrih govornih modela, potrebna je i motivirajuća te zdrava sredina djeteta u kojoj će ono moći razvijati svoj puni potencijal. To je potrebno za djetetov cjelokupni razvoj kojemu pripada i područje govora. Djetetu su potrebne neprestane stimulacije kako bi ono razvijalo svoj centar za govor u mozgu.

Osim komunikacije djeteta s roditeljima i odgojiteljima vrlo je bitna komunikacija djeteta s drugom djecom. Među djecom je komunikacija opuštenija, spontana i iskrenija, a ostvaruje se kroz igru. Iako se dijete u početku igra samostalno ili samo promatra drugu djecu dok se igraju, a onda kreću prve interakcije te se postepeno uključuje u igru. Igra se postupno razvija: dijele se uloge i zadaci, postavljaju se određena pravila, potrebna je suradnja i timski rad među djecom itd. Možemo primijetiti kako je igra kompleksna djelatnost koja utječe na djetetov cjelokupni razvoj. Svojim ponašanjem i komunikacijom dijete utječe na reakcije drugih te uči koja su socijalno prihvatljiva ponašanja, a koja nisu.

Za lakše i zabavnije usvajanje jezika tu su artikulacijska gimnastika, govorno-jezične igre, malešnice, bajke i slikovnice. To su iznimno kvalitetni poticaji koji omogućuju usvajanje jezika kroz igru. Na taj se način djeca aktivno uključuju u aktivnosti. Iz tog je razloga bitno da svi oni koji rade s djecom pripreme bogatu i poticajnu okolinu koja će omogućiti uključivanje različitih osjetila i suradnju s drugom djecom i odraslima te se na taj način ne potiče samo njegov govorno-jezični razvoj već njegov cjelokupni razvoj. Važno je da odrasli prate djetetove želje i interese te prema tome odabire poticaje i aktivnosti.

U razvoju dječjih jezično-govornih sposobnosti značajna je i uloga odgojitelja. Odgojitelj je osoba koja svakodnevno mora djeci omogućavati situacije u kojima će ona aktivno slušati ali i komunicirati s drugima kroz različite aktivnosti i poticaje. To su educirane osobe koje znaju kako dječji govorno-jezični razvoj napreduje, prate ga i podižu na višu razinu. Uz roditelje odgojitelji su najveći dio vremena s djecom te time postaju kao njihova druga obitelj. Komunikacija odgojitelja s djecom odvija se u svakom trenutku. Važno je kako će odgojitelj razgovarati s djecom, kako će se izražavati i komunicirati s drugima u odgojno-obrazovnoj ustanovi jer ga djeca prate i slušaju njegov govor, a zatim oponašaju stoga on mora propitkivati sebe, svoje postupke i način na koji komunicira sa djecom u odgojno-obrazovnoj skupini te uvijek pružiti dobar govorni primjer. Odgojitelj pomaže djetetu u razumijevanju svijeta koji ga okružuje, pomaže mu u izražavanju ideja, postavljanju pitanja, razvijanju mišljenja i stjecanju znanja. To čini na način da stvara prostor za djecu, priprema različite poticaje i aktivnosti koji djecu potiču na istraživanje, promišljanje, konstruiranje, utvrđivanje postojećeg znanja, razvijanje kreativnosti i mašte te njihovog cjelovitog učenja. Zbog toga mora pripremiti i obogatiti djeci prostor u kojem oni borave prema dječjim željama, interesima, potrebama i njihovim mogućnostima.

LITERATURA

- Apel, J., Masterson, J. J. (2004). *Jezik i govor – od rođenja do šeste godine*. Lekenik: Ostvarenje
- Berk L. E. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada SLAP
- Crnković, M. (1998). Hrvatske Malešnice. Zagreb: Školska knjiga
- Čerepinko D. (2012). *Komunikologija*. Varaždin: Veleučilište u Varaždinu
- Galewska-Kustra M. (2018). *Vježbamo izgovor s muhom Fefe ili logopedске vježbe za djecu*. Velika Gorica: Planet Zoe d.o.o.
- Hannaford, C. (2007). *Pametni pokreti*. Buševac: Ostvarenje d.o.o.
- Herljević I., Posokhova I. (2007). *Govor, ritam, pokret*. Buševac: Ostvarenje d.o.o.
- Kuvač K. J. (2015). *Priručnik za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičnim teškoćama*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Matić R. (1977). *Metodika razvoja govora dece predškolskog uzrasta*. Beograd: IŠP „Privredno finansijski vodič“
- Miljak A. (1987). *Uloga komunikacije u razvoju govora djece predškolske dobi*. Zagreb: Školske novine
- Miljak A. (2009): *Življenje djece u vrtiću : novi pristupi u shvaćanju, istraživanju i organiziranju odgojno-obrazovnog procesa u dječjim vrtićima*. Zagreb: SM naklada
- Peti-Stantić A., Velički V. (2008). *Jezične igre za velike i male*. Zagreb: Alfa d.d.
- Philipps S. (1999). *Montessori priprema za život – odgoj neovisnosti i odgovornosti*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Posokhova I. (2008). *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece*. Zagreb: Ostvarenje d.o.o.
- Reardon K. K. (1998). *Interpersonalna komunikacija*. Zagreb: Alinea
- Rubinstein S. L. (1950). *Psihologija mišljenja i govora*. Zagreb: Prosvjeta
- Seitz M., Hallwachs U. (1996). *Montessori ili Waldorf?*. Zagreb: Educa d.o.o.
- Sizova, O.(2010). *Šest koraka u razvoju govora*. Velika Gorica: Planet Zoe d.o.o.
- Starc B., Čudina-Obradović M., Pleša A. i sur. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga

- Stocklin-Meier S.(2011). *Rukicama gore, nogicama dolje RASTIMO BOLJE*. Split: Harfa d.o.o.
- Velički V. (2014). *Pričanje priča – stvaranje priča*. Zagreb: ALFA
- Velički V., Katarinčić I. (2011). *Stihovi u pokretu*. Zagreb: Alfa d.d.
- Kovačević M. (1996). Pomaknute granice ranoga jezičnoga razvoja: okvir za novu psiholingvističku teoriju. *Suvremena lingvistika*, Vol. 41-42 No. 1-2, 1996.
- Velički V. (2009). Poticanje govora u kontekstu zadovoljenja dječjih potreba u suvremenom dječjem vrtiću. *Metodika : časopis za teoriju i praksu metodikâ u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi*, Vol. 10 No. 18, 80-91
- Vrsaljko S., Paleka P. (2019). Pregled ranog govorno-jezičnog razvoja. *Magistra Iadertina*, Vol. 13 No. 1.
- Šego, A. (2009). Utjecaj okoline na govorno - komunikacijsku kompetenciju djece; jezične igre kao poticaj dječjem govornom razvoju. *Govor*, Vol. 26 No. 2.

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Izjavljujem da sam diplomski rad *Poticanje dječjeg govora u jasličkoj odgojnoj-obrazovnoj skupini* samostalno napisala uz mentorstvo doc. dr. sc. Jelene Vignjević.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Zagreb, 20. rujna 2019.

Diana Nemeth